

TÜRK KÜLTÜRÜNDE RENK OLGUSU VE TURKUAZ RENGİN TÜRK RESİM SANATINDAKİ YERİ¹

The Phenomenon of Colour in Turkish Culture and The Place of Turquoise Colour in Turkish Painting Art

Şule VARDAR

Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ssozen.95@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-3812-0860

Doç. Dr. Evrim Çağlayan

Karabük Üniversitesi, Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

ecaglayan@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-7360-6984

Öz

Prehistorik zamanlardan günümüze değin insanlık sanatla ilgilenmiştir. Türkler de kurmuş oldukları devletlerde sanatı yaşamın bir parçası haline getirmiştir. Günlük yaşamın gerektirdiği her alanda, mimari eserlerde, halı ve kilimlerde, kıyafetler bu sanatsal çabalar görülebilir. Bu araştırma; Türk kültüründe ve sanatında turkuaz renk olgusunu ele almayı ve turkuaz rengin izlendiği sanat eserlerini bütüncül bir bakışla incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, Türk sanat tarihinde var olan eserlerin betimsel analizini içeren nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Turkuaz renkle ilgili çalışmalar, bulgular ve yorumlar örnekler ile incelenmiş olup elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma sonucunda, turkuaz rengin Türkler için önemli görüldüğü, tarih boyunca pek çok eserde turkuaz rengin kullanıldığı, günümüzde yapılan güncel çalışmalar da aynı renk armonilerinin uygulandığı gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kùltür, Resim, Renk, Sanat, Turkuaz

Abstract

From prehistoric times until today, humanity has been interested in art. Turks have also made art a part of life in the states they have established. These artistic efforts can be seen in every area required by daily life, architectural works, carpets and rugs, clothes. This research aims to address the turquoise colour phenomenon in Turkish culture and art and to examine the works in which turquoise colour is traced with a holistic view. In the research, a qualitative approach including descriptive analysis of the works in the history of Turkish art was adopted. The studies, findings and interpretations related to

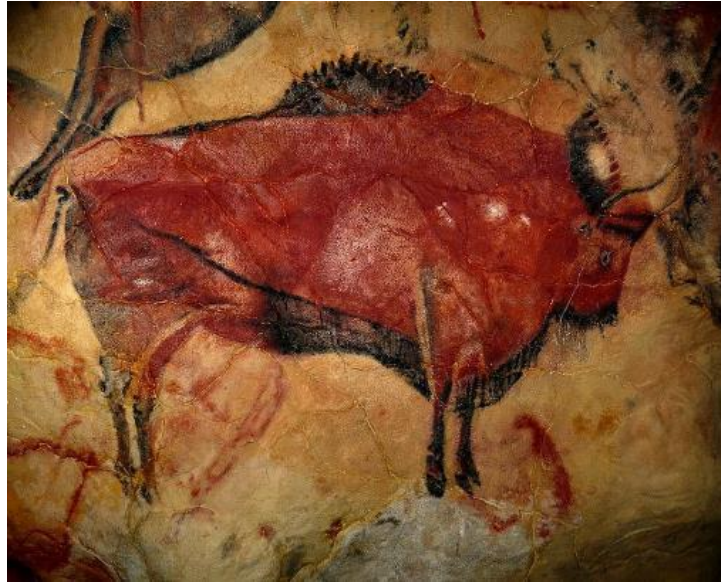
¹ Bu makale; Şule Vardar'ın 'Turkuaz Rengin Türk Kùltür ve Sanatında Serüveni' başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

turquoise colour were examined with examples and the information obtained was evaluated. As a result of the study, it has been observed that turquoise colour is considered important for Turks, turquoise colour has been used in many works throughout history, and the same colour harmonies are applied in current works.

Key words: Art, Culture, Colour, Painting, Turquoise

Giriş

Renk insanlık tarihinin tüm dönemlerinde eserlerde varlık göstermiştir. Fiziksel bir olgu olan ve temeli gün ışığına ve nesnelere moleküler yapılarına dayanan renk olgusu insanlar için her dönem önemli olmuştur. İkel topluluklardan başlayarak renk bilinen bir olgu olarak insan yaşamına katılmıştır. Henüz yazının olmadığı tarih öncesi dönemlerde renk ayrıştırıcı bir unsur olarak görülmektedir. “Renk, ışık ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir olgu olarak düşünülmektedir. Ancak rengin insanın ifade biçimine dönüşmesi ve plastik bir değer olarak varlığını sürdürmeye başlaması İspanya’daki Altamira ve Fransa’daki Lascaux Mağaralarındaki duvar resimlerine kadar uzanmaktadır” (Çağlayan, 2018, s.23). “Kaya üzerlerinde ve mağara içlerinde bulunan resim ve çizgiler, insanoğlunun çok yıllar önce fikirlerini, duygularını nasıl ifade ettiği konusunda bizlere ışık tutmaktadır” (Tansuğ, 1992, s.20). Mağara yüzeylerini kaplayan renkli leke ve çizgilerden oluşan hayvan ve insan figürleri inançla ilişkilendirilen toplumsal ihtiyacın renkle ifadesidir. “Büyüsel nitelikte yapılan bu resimler, büyücü-ressam tarafından mağaraların zor ulaşılabilir ve tavanlarına yapılmıştır. Mağara resimlerinde daha çok mamut, bizon, geyik ve benzeri hayvanlar işlenmiştir. Mezolitik dönemde bazı örneklerde, özellikle av sahnelerinde insan figürlerine rastlanmaktadır” (Üstünipek ve Üstünipek, 2012, s.10). “Renk, insanlığın varoluşu ile ilkel toplumlarda sembolik bir iletişim aracı olmuş ve ilk numunelerine Kuzey İspanya’da ve Güney Batı Fransa’da bulunan Altamira ve Lascaux mağaralarının duvarlarında renkli hayvan figürlerine rastlanmıştır” (Tansuğ, 2006, s.20) (Resim 1).

Resim 1. Mağara Resmi / Altamira Mağarası- İspanya (M.Ö. 35.000)

“Lascaux mağarasındaki resimler çoğunlukla resimler birbirinin üzerine kazanmış ve boyanmıştır. Figürler duvar yüzeyine uyumlu bir şekilde işlenmiştir. Örneğin figürlerin gövde kısımları duvarın şişkin kısmına getirilmiştir” (Üstünipek ve Üstünipek, 2012, s.12). İlkel insanlar boyayı yalnızca mağara yüzeylerinde kullanmamışlardır. Arkeolojik bulgular incelendiğinde taş aletlerden pişmiş topraktan yapılmış nesnelere kadar pek çok yüzeyin boyayla renklendirildiği görülmektedir. Öyle ki boyalı insan ve hayvan kemikleri de bu bulgular arasında görülebilir. “Neolitik dönemde rastlanan renk örneklerinin dikkat çekici örneği ölü gömme geleneklerinde gözlenmektedir. Bu dönem defnedilen ölülerin kemiklerinin kırmızı renge boyandığı belirlenmiştir” (Üstünipek ve Üstünipek, 2012, s.17). En erken dönemlerde nesnelere veya yüzeyleri renklendirmek için toprak, hayvan veya bitkilerden elde edilen pigmentler kullanılmıştır. Pigmentler boyanın ana kaynağını oluşturmaktadır. İçeriğinde pigment olan boyalarla yalıtılan yüzey gün ışığına farklı tepki vermekte ve normalde turuncu olan bir portakalın mavi görünmesi sağlanabilmektedir. “Savaş avlanma ve mücadele gibi konuların ele alındığı resimlerde renkler, tabiatta var olan sarı ve kahverengi ile kırmızı hematit, tebeşir, karbon siyahı ve manganez oksit siyahıdır. Mavilerin ve yeşillerin olmayışı ise tabiatta kolayca bulunamayan pigmentlerin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Mağara duvarlarını resimleyen sanatçılar, hayvansal yağlar ile renkli toprakları kullanmış bitki özlerinden yararlanmışlardır” (Tansuğ, 2006, s.21).

Bu araştırma; Türk kültüründe ve sanatında turkuaz renk olgusunu ele almak ve turkuaz rengin izlendiği eserleri bütüncül bir bakışla ele almayı amaçlamaktadır. Araştırmada, Türk sanat tarihinde var olan eserlerin betimsel analizini içeren nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu amaçla; renk kavramı ve Türk sanatında turkuaz rengin kullanıldığı eserler bilimsel verilere göre ele alınmış ve araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

Türk Sanatında Renk ve Turkuaz Renk Kullanımı

Türk kültür ve sanatında rengin kullanım alanı oldukça geniştir. İslamiyet öncesi dönemde Orta Asya Türk devletlerinde ve İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemlerde Türkler renkleri ve anlam ilişkilerini eserlerine aktarmışlardır. Türk kültürünün en erken örnekleri olan dokumalar, halılar ve kilimler zengin renk ilişkileriyle dikkat çekmektedir. Henüz yerleşik yaşamın olmadığı göçebe Türk devletlerinde çadırlar, günlük kullanım eşyaları ve kıyafetlerde renk belirleyici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Yerleşik yaşama geçildikten sonraki süreçte ise başta mimari yapılar olmak üzere, renk kullanımı Türk kültüründe hemen her yerde kullanılmıştır. Türk kültürünün en erken dönemlerinden itibaren renkler; inançta, destanlarda, mekanlarda, bayraklarda ve tüm diğer Türk Sanatlarında yer bulmuştur. Türk kültürünün özünü oluşturan ve günümüze değin ulaşan bu renklerin bazıları; ‘boz kurt’, ‘kır at’, ‘al bayrak’ şeklinde örneklendirilebilir.

Günümüzde yaygın olarak kullanılan ‘turkuaz’ kelimesi Fransızca Türk anlamına gelen ‘turquois’ kelimesinden türemiştir. Orijinali Fransızca “pierretourques” olan kelimenin anlamı hakkında Devellioğlu (1978, s. 321) şunları belirtmektedir; “Türk taşı, mavi renkli süs taşı demektir. Türk mavisi anlamına gelen turkuaz kelimesi kullanılmadan önce, Farsça ‘piruze’ kelimesinden alınan ‘firuze’ kelimesi

kullanılmaktadır” (akt. Eroğlu, 2023, s.248). Güncel Türkçe sözlükte “yeşile çalan mavi renkte değerli bir taş, türkuaz mavisi, türkuaz yeşili, firuze” (TDK, 2023) olarak tanımlanmaktadır. Türkçe yazılı metinlerde türkuvaz, turkuaz veya turkuvaz şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Turkuaz renge sahip olan firuze taşı ise “küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral” (TDK, 2023) şeklinde tanımlanmaktadır (Resim 2).

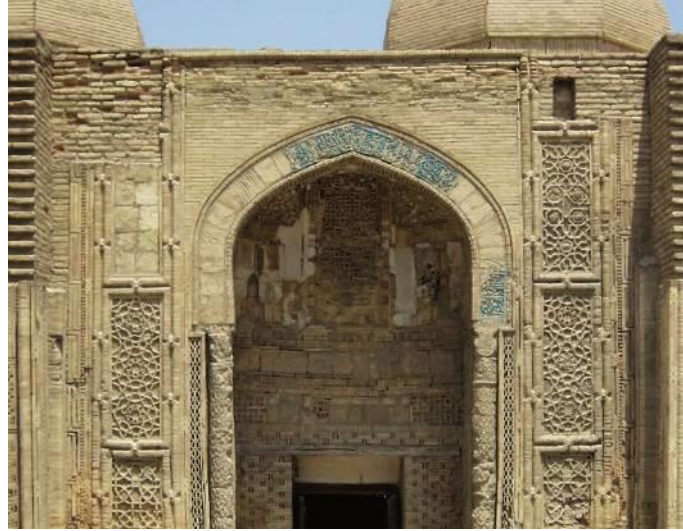

Resim 2. Turkuaz Renkli Mineral

Turkuaz renk, günışığı renk skalasında mavi ile yeşil renk frekanslarının sınırları içinde yer alır. Mavi ve yeşil rengin karışımının aydınlık hali turkuaz rengin ortaya çıkarır. Pigment (boya) renklerinde ise mavi, yeşil ve beyaz renkler turkuaz renge yakın bir karışım ortaya çıkarır. Tıpkı benzerleri olan oksit sarı, bakır rengi vb. renkler gibi doğa yollarla topraktan elde edildiği için gerçek rengi taşın kimyasal yapısına göre değişiklik göstermektedir. Turkuaz renge sahip olan firuze taşının en çok bulunduğu bölgeler İran, Çin ve Kuzey Amerika’dır. Firuze taşının ve turkuaz rengin Türk çini ve seramikleri ile cami, türbe gibi dini mimari yapılarında sıklıkla kullanılması ‘Türk rengi’ olarak anılmasını sağlamıştır. “Birçok kadim kültürde turkuazın koruyucu ve tılsımlı gücüne inanılmıştır. Rahatlatıcı özelliği kabul edilmiştir. Dinlendirici ve sakinleştirici olan turkuaz, baş ağrısı, alerji, tahriş, kesik ve yanık gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmaktadır” (Özkul, 2020, s.295). İnsan gözü tarafından parlak ve canlı bir renk olarak algılanır ve sahip olduğu renk tonuyla huzur veren, rahatlatıcı bir etkiye sahiptir. İslamiyet öncesi dönemde Türk kültüründe ‘mavi’ gök yüzünün rengidir ve gökyüzü ululuk, yücelik, kutsallık anlamına gelmektedir. “Türklerin bilinen en eski inanç sistemlerinden biri de ‘Gök Tanrı’ inancıdır. Bu inanç semavidir. Yani Gök Tanrı’nın şekli şemali, biçimi yoktur” (Koca, 2003). Her ne kadar mavi sözcüğü Türkçeye Arapça ‘mai (su gibi)’ sözcüğünden geçmiş olsa da dilimizdeki karşılığı suyu değil göğü akla getirmektedir. Gök Tanrı inancıyla ilişkilendirilen mavi renk Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yeni günün başlangıcı olan gün doğumunun gerçekleştiği yön de Türk kültüründe mavi renk ile sembolize edilmiş ve gün doğumuyla gök yüzünün ilişkisi sağlanmıştır.

Türk sanatının kökenini oluşturan eserler göz önüne alındığında Turkuaz rengin pek çok alanda tarih boyunca kullanıldığını söylemek mümkündür. Karahanlıların takı ve süs eşyalarının firuze taşının kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Firuze taşının ve turkuaz rengin rahatlatıcı ve koruyucu olduğu inancı bu rengin yaygınlaşmasında

önemli rol oynamıştır. Karahanlılar dönemine ait cami ve türbelerin dış cephelerinde de turkuaz rengi seramik ve çiniler görülmektedir (Resim 3).

Resim 3. Muğak Attari Camii / Buhara (10.yy.)

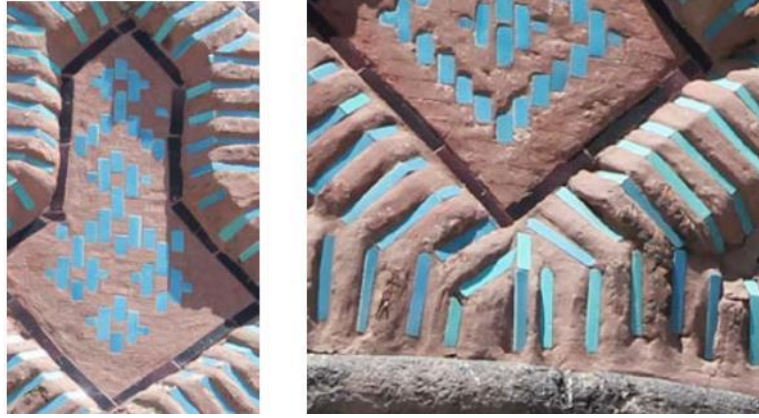
Mimari yapıların dış cephelerinde turkuaz renkli çini kullanımı Anadolu'daki örneklerde de görülmektedir. Selçuklu mimarisinin en erken tarihli yapılarından biri olan Damgan Mescidi Cuma'sında turkuaz renk kullanılmıştır. Yapının yükseldikçe daha ince bir yapıya sahip olan silindirik minaresi üzerindeki bordürde turkuaz renkli çinilerin oluşturduğu motif görülmektedir (Resim 4). "Anadolu Selçuklularından beri yapılmış en basit çiniler tek renkli sırla yapılmış levhalardır. Bunlar firuze, lacivert, yeşil veya mor renklerde olur" (Alkan, 2017, s.7).

Resim 4. Damgan Mescidi Minaresi

İslamiyet'in kabulünden sonra turkuaz rengin çoğunlukla mimari yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Mimari yapılar ise İslam inancına bağlı olarak gelişen cami ve türbe gibi dini yapılardır. Bu yapılar dayanıklı ve uzun ömürlü olması amacıyla sırlı çinilerle kaplanmışlardır. Pek çok renk olmasına karşın çiniler genellikle yalnızca turkuaz renkli yapılmıştır. Farklı renklerin kullanıldığı örneklerde dahi turkuaz renkli çiniler sayıca daha fazladır ve dolayısıyla dikkati üzerine çekebilmektedir. Erzurum'da yer alan Yakutiye Medresesi bu yapılara örnek olarak verilebilir (Resim 5). Medresenin dış cephesinde turkuaz rengin kullanıldığı düzenlemeler dikkati çekmektedir. "Düzenlemelerin tamamında motiflerde turkuaz çini, zeminlerde ise tuğla kullanılmış,

iç zeminler dıştan bir sıra ince turkuaz ve patlıcan moru çini ile sınırlandırılmıştır” (Konak, 2022, s.48).

Resim 5. Erzurum Yakutiye Medresesi, 13.yy

Tarih boyunca Türkler özgün kimlikleri çeşitli sanat dallarında ortaya koymuşlar ve karakteristik örnekler üretmişlerdir. 1242 yılında açık avlulu planda inşa edilmiş olan Sırçalı Medrese turkuaz renkli çini bezemeleri araştırma kapsamında sunulabilecek önemli bir örnektir (Resim 6). Avlunun başındaki eyvanın yüzeylerini kaplayan turkuaz renkli çiniler eşsiz işçilikleriyle dikkat çekmektedir.

Resim 6. Konya Sırçalı Medrese, 13.yy

Osmanlı sanatının başlangıç döneminde turkuaz rengin mimaride kullanıldığı örnekleri görmek mümkündür. Kuruluş dönemini takip eden süreçte Osmanlı mimarisi ve bu mimariye bağlı olarak süsleme sanatlarında belirgin bir ilerleme görülmüştür. Mimarideki ilerlemeye örnek olabilecek pek çok yapı sayılabilmektedir. Bu örnekler arasında sayılabilen mimari yapıların biri de Bursa'nın İznik ilçesinde yer alan Yeşil Camidir. Yeşil Camiye adını veren minaresi incelendiğinde çok sayıda turkuaz rengi çini ve sırlı tuğlaların kullanıldığı görülmektedir (Resim 7).

Resim 7. İznik Yeşil Cami Minaresi

İstanbul'da yer alan bir diğer örnek Çinili Köşktür. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen köşkün pek çok yerinde köşke adını veren çiniler görülmektedir. Dış cephede büyük eyvanın içi ve odaları renkli çinilerle kaplıdır. Mozaik tekniğinde, cephe ve büyük eyvanında çiniler dikkat çekmektedir. Büyük kemerde turkuaz zemin üzerine beyaz çiniler ile mozaik tekniğinde kufi yazı yazılmıştır. Odaların duvarlarında altıgen çiniler kaplıdır. Farklı renklerde yapılan üçgen çiniler çerçeve oluşturmaktadır. Ortalarında altın yıldızla motifler damgalanmış turkuaz renk çiniler de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Resim 8).

Resim 8. Çinili Köşk Girişi

Gerek Anadolu'ya yerleşmeden önce Orta Asya'daki örneklerde gerekse Selçuklu İmparatorluğu ile birlikte gelişen Anadolu örneklerinde Türklerin pek çok mimari yapıda turkuaz rengi kullanmış olması Türk kültüründe turkuaz renge verilen önemi göstermektedir. Gök rengiyle özdeşleştirilen, manevi yönü yüksek olan ve huzur veren bir renk olarak turkuaza özellikle eserlerde yer verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda

üretilen sanat eserlerinde turkuaz renk mimari yapıların yanı sıra çini, seramik, cam, tezhip, ebru ve minyatür sanatlarında da sıklıkla kullanılmıştır (Resim 9). Güzelliğe, zarafete ve görsel estetiğe önem veren Osmanlı sanatı cami, türbe, medrese, saray vb. mimari yapılarda hemen her rengi içerek süslemeler yapmışlardır. En çok gözlenen renkler ise; turkuaz, lacivert, kırmızı, yeşil, sarı, beyaz, altın yıldız renkleridir.

Resim 9: Turkuaz Renkli Yıldızlı Çini / Kubad Abad Sarayı

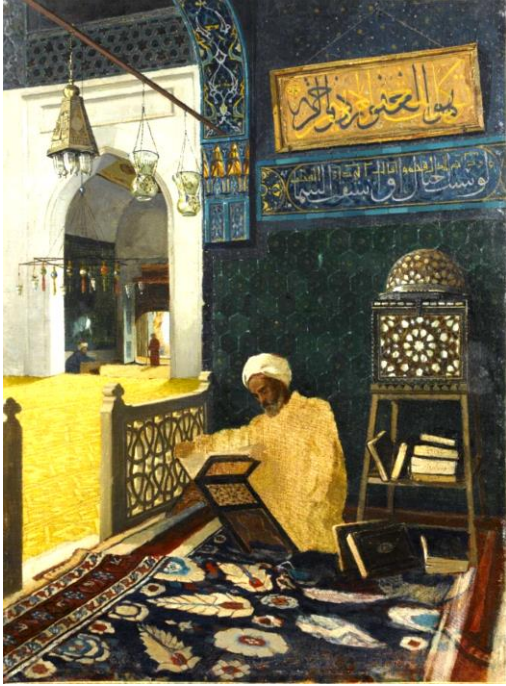
Türk Resim Sanatında Turkuaz Renk

Türklerin tarih boyunca oluşturduğu kültür içinde pek çok sanat geleneğini de barındırmaktadır. Mimari ve geleneksel sanatlarda uygulanan sanatsal üsluplar yüz yıllar içindeki gelişmelere bağlı olarak diğer sanat dallarına da yansımıştır. Matbaanın kullanımı sonrası el yazmalarının önemini yitirmesi minyatür sanatını etkilemiş ve duvar resmi geleneğinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Tezhip, çini ve minyatürlerdeki renk anlayışları bu kez gerçekçi görünimleri, natürcükleri ve manzaraları taklit eden resimlerde kullanılmaya devam etmiştir. Batı resim geleneklerinin uygulandığı 19. ve 20. yüzyıllarla birlikte turkuaz renk Türk resim sanatında görülmektedir.

19. yüzyılın sonlarında Batılı anlamda resim geleneklerini Türk resminde uygulayan önemli isimlerin başında Osman Hamdi Bey gelmektedir. “Osmanlı – Türk aydınlanmasının önemli bir şahsı olarak bilinen Tanzimat Dönemi ressamı olan Osman Hamdi Bey (1810-1910) resim, arkeoloji, sanat eğitimi gibi kültür ve sanat alanında birçok eserler vermiştir” (Özçelik, 2020, s.450). Eserlerinde figürlü kompozisyonları ilk kez kullanan ve bu niteliğiyle Türk resmine öncülük eden Osman Hamdi Bey, figürlerinin bulunduğu mekanları ağırlıklı olarak mevcut Osmanlı mimari eserleri arasından seçmiştir.

Türk kültürüne ve eski Türk eserlerine sahip çıkan Osman Hamdi Bey, mimari eserlerle birlikte Türk dokumalarını ve halılarını da eserlerinde kullanmıştır. Halı ve dokumalar üzerinde yer alan motifleri başarılı bir şekilde kompozisyonlarına aktarmıştır. Osman Hamdi Bey’in eserlerinde kullandığı mekanların başında Bursa Yeşil Cami bulunmaktadır (Özçelik, 2020, s.450). Tek renkli altıgen ve turkuaz renkli üçgen formlu çinileriyle Yeşil Cami, çini sanatının zengin örneklerine sahiptir (Resim 10). Türk resim sanatının en önemli eserlerinden biri olan Kaplumbağa Terbiyecisinde de Bursa Yeşil

Cami mekân olarak seçilmiştir. “Kaplumbağa Terbiyecisi’nin resmedildiği yer; Yeşil Cami Hünkâr Mahfelinin kuzeye bakan cephesi ve muhteşem Taç Kapısı’nın üzerinde kalan pencerenin önüdür” (Özyürek, 2019).

Resim 10. Osman Hamdi Bey, Kur'an Okuyan Adam, 1910, Tuval Üzerine Yağlıboya, 72,5 cm x 53 cm, İstanbul Sabancı Müzesi

Osmanlı mimari eserlerinin özelliklerini benimseyen Osman Hamdi Bey kendi eserlerinde de bu özellikleri kullanmış çini ve bezemeleri en ince ayrıntılarına kadar büyük bir ustalıkla eserlerine uygulamıştır. Osman Hamdi Bey'in Türk kültür ve tarihine vermiş olduğu önem ve titizlikle ürettiği eserler sayesinde geleneksel Türk sanatının izleri eserlerinde gözlenebilmektedir.

Osmanlı Döneminin son yıllarında yaşamış olan Cumhuriyet Dönemi ressamlarının öncüsü olan İbrahim Çallı birlikte anıldığı adını verdiği veya 1914 kuşağı olarak tarihe geçen kuşağın sanatçısıdır. “Çallı Kuşağı uyguladığı teknikle, Empresyonizm etkisinde kalarak koyu tonları paletlerinden atmış, atölyelere kapanmaktan çok açık havaya çıkıp İstanbul'un aydınlığını tuvallerine geçirmişlerdir” (Şen ve Çölgeçen, 2021, s.580). Özgün fırça kullanımı ile kendine özgü üslubu ile yaratma gücünü eserlerine yansıtan Çallı, manolya eserleri ile tanınmaktadır. Eserleri genel itibari ile açık-koyu renkler ile karşıtlık yaratmaktadır. Açık sarıların ve yeşillerin, beyaz ve grilerin egemen olduğu eserde vazonun derinliğini mavi rengin tonlarından, turkuaz ve beyazdan yararlanmıştır. Dekor nesnesi olarak kullandığı halıların desen ve motiflerinde turkuaz rengin tonlarına da rastlanmaktadır (Resim 11).

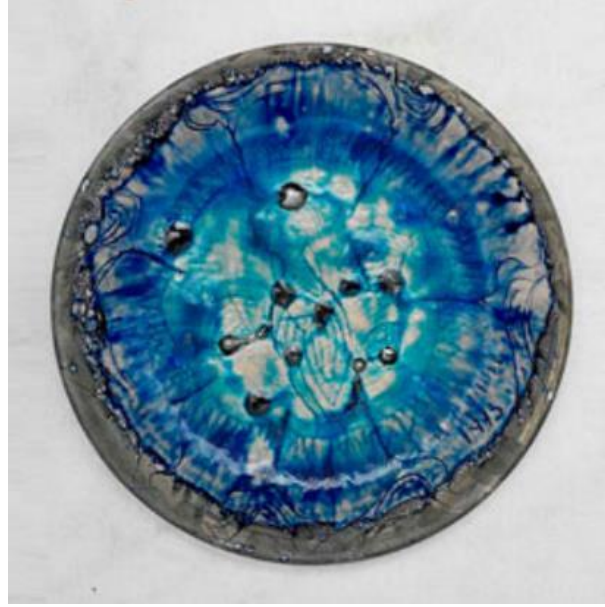

Resim 11. İbrahim Çallı, Manolyalar, Tuval Üzerine Yağlıboya / 64,5x59 cm, İstanbul Sabancı Müzesi

Cumhuriyet Dönemi ile değişen Türk sanatında modernleşme seramik sanatı ile resim sanatı arasında değişime uğramıştır. Çağdaş seramik sanatı ile resim sanatı arasındaki bağ seramik sanatında resimsel yaklaşımı da kuvvetlendirmiştir. Çağdaş Türk ressamlarından Bedri Rahmi Eyüboğlu da bu alanda çalışmalar yaparak Türk resim sanatına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Resim 12).

Resim 12. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Bedri Rahmi Eyüboğlu Mozaik Çalışması, 1965

Resim 13. Bedri Rahmi Eyüboğlu Tabak Çalışmaları, 1975

Türk resim sanatında renklerin ve çizgilerin soyut ressamı olarak kendini tanıtan Devrim Erbil, Cumhuriyet Döneminin en önemli ressamlarından. Paletinde az sayıda renk bulunan ressam az renk ile etkili eserler üretmektedir. Doğadaki motifleri, çizgisel anlatımla bağdaştırarak, minyatür sanatının izlerini taşımaktadır. Kuş bakışı kompozisyon ile üretmiş olduğu eserlerde Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Edirne Selimiye cami ile İstanbul tarihi yarımadasını tuvalinde birleştiren Erbil, sanat dünyasına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çizgisel belirtilen şehir görüntüsünde koyu renkler hâkimdir (Resim 14). Turkuaz renk ile Marmara denizini betimlemiş, Süleymaniye Camisine ait geleneksel Türk sanatının büyük bölümüne eserinde yer verilmiştir.

Resim 14. Devrim Erbil, Süleymaniye Kentsel Yorum, Serigrafi, 70 cm x 100 cm, 2020

Sonuç ve Öneriler

Türk kültür ve sanatında turkuaz renk olgusunu ele alan bu çalışmada turkuaz rengin izlendiği sanat eserlerini bütüncül bir bakışla incelenmiştir. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinin ardından çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen yazılı belgelerden, Türklerin kültür tarihi boyunca renk olgusuna önem verdikleri, rengi hem fiziksel hem de psikolojik etkileri bakımından ele aldıkları anlaşılmıştır. Beyaz, siyah ve kırmızı gibi renklerin yanında Türk rengi olarak anılan turkuaz renginde önemli oranda kullanıldığı görülmüştür. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra gelişen dini mimari yapıların dış cephelerinde ve girişlerinde turkuaz renkli çiniler eşsiz örnekler oluşturacak şekilde kullanılmıştır.

Türk kültüründe oluşan sanat eserlerinde seramik, çini, dokuma, çömlekçilik, minyatür gibi pek çok sanat alanı oluşmuş ve bu alanda pek çok resimsel anlatıma boya ve renkler öncülük etmiştir. Turkuaz renk huzurun, sükunetin ve koruyuculuğun rengi olarak düşünüldüğü için sanat eserlerinin vazgeçilmez rengi olmuştur. Turkuaz rengin kullanımı mimarinin ve geleneksel Türk sanatlarının ardından Batı resim geleneklerinin uygulandığı tuval resimlerinde ve çağdaş sanat eserlerinde de izlenmiştir. Osman Hamdi Bey, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Devrim Erbil'in Türk kültürüne ve tarihine yönelen eserleri, turkuaz rengin kullanıldığı örnekler olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın kapsamı turkuaz rengin Türk sanatındaki yeriyle sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda turkuaz rengin dünyanın farklı coğrafyalarındaki diğer kültürlerdeki kullanımına ilişkin tek boyutlu ya da ilişkisel araştırmaların yapılması önerilebilir. Bu sayede Türk rengi olan turkuazın evrensel niteliklerine ulaşılabilir.

Kaynakça

- Alkan, A. (2017). 15. ve 16. Yy İznik Çini Motifleri ve Linol Baskı Resim Tekniği ile Yorumlanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Çağlayan, E. (2018). Temel Sanat Eğitiminde Renk Olgusu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 22-34.
- Eroğlu, M. A. (2023). Türk ve Kızılderili Kültüründe Turkuaz Renk Kullanımı. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 246-256.
- Koca, S. (2003). *Türk Kültürünün Temelleri II*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Konak, I. (2022). Erzurum Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesi çinili minarelerinin mevcut durumu ve tamamlama uygulamaları, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 44-59.
- MTA (Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü) (2023). Bilgi Merkezi / Mineraller / Turkuaz. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/turkuaz> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2023).
- Özçelik, N. (2020). Osman Hamdi Bey'in Portrelerinde Anlam. *Tarih ve Gelecek Dergisi* 6, 449-458.
- Özkuş, K. (2020). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimari Yapılarında Turkuaz. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(13), 291-318.
- Özyürek, A. (2019). Kaplumbağa Terbiyecisi Tablosu ve Osman Hamdi Bey. <https://www.rehbername.com/kesfet/kaplumbaga-terbiyecisi-ve-osman-hamdi-bey> (Erişim tarihi: 08 Kasım 2023).
- Şen, E. ve Çölgeçen, Ş. (2021). İbrahim Çallı'nın Hayatı ve Magnolia (Manolya) Temalı Eserleri, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(6), 577-586.
- Tansuğ, S. (2006). *Resim Sanatının Tarihi*, Remzi Kitabevi.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları.
- MTA (Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü) (2023). *Bilgi Merkezi / Mineraller / Turkuaz*. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/turkuaz>
- Üstünipek, M. ve Üstünipek, Ş. (2012). *Sanat Tarihine Giriş Başlangıcından Onyedinci Yüzyıla Kadar*. Artes Yayınları.

Görsel Kaynaklar

Resim 1:

<https://www.worldhistory.org/img/r/p/1000x1200/3537.jpg.webp?v=1694790063> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2023).

Resim 2:

<https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/mineraller/xturku.jpg> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2023).

Resim 3:

<https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/megaki-attari-cami> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2023).

Resim 4:

<https://www.semerkanddanbosnaya.com/wp-content/uploads/2020/08/4L2B1176.jpg> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2023).

Resim 5: Konak, I. (2022). Erzurum Çifte Minareli Medrese ve Yakutiye Medresesi çinili minarelerinin mevcut durumu ve tamamlama uygulamaları, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 44-59.

Resim 6:

<https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/02/Konya-S%C4%B1r%C3%A7al%C4%B1-Medrese-30.jpg>

Resim 7: Yazar arşivi

Resim 8:

https://www.ortadogumono.com.tr/img/_1542142212019_.jpg (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2023).

Resim 9: Özkul, K. (2020). Anadolu Selçuklu Dönemi Mimari Yapılarında Turkuaz. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 6(13), 291-318.

Resim 10:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/61/Osman_Hamdi_Bey_-_Kur%E2%80%99an_Tilaveti_%2C_Reciting_the_Quran_-_Google_Art_Project.jpg/1200px-Osman_Hamdi_Bey_-_Kur%E2%80%99an_Tilaveti_%2C_Reciting_the_Quran_-_Google_Art_Project.jpg (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2023).

Resim 11: Şen, E. ve Çölgeçen, Ş. (2021). İbrahim Çallı'nın Hayatı ve Magnolia (Manolya) Temalı Eserleri, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 4(6), 577-586.

Resim 12:

https://cdn.kulturenvanteri.com/wp-content/uploads/2021/03/EF1F153E-3246-4C60-978F-25370FEAD0D7.jpeg?_gl=1*30ss2s*_ga*OTUwMzE5NzgwLjE3MDE3Nzc2NDA.*_ga_TV1YB45K0M*MTcwMTc3NzY0MC4xLjEuMTcwMTc3NzY0Ny4wLjAuMA..&_ga=2.22475067.167230017.1701777640-950319780.1701777640 (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2023).

Resim 13:

<http://rahmiejuboglu.com/bedri-rahmi-eyuboglu/sanatici-kisiligi/seramik-ustasi> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2023).

Resim 14:

https://www.sanatgezgini.com/media/catalog/product/cache/1/image/17f82f742ffe127f42dca9de82fb58b1/9/_/9_30.jpg (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2023).